

GEOPOLITICA UNIUNII EUROPENE

Alexandru-Rareș Julia
Relații internaționale și studii europene
Promoția 2022-2025
alexandru.jula02@e-uvt.ro

ABSTRACT

În acest eseu se analizează evoluția și provocările geopolitice ale Uniunii Europene, cu accent pe extinderea în Europa Centrală și de Est, misiunea Politicii Europene de Vecinătate (PEV), relația cu statele din Balcanii de Vest, dar și cu adversarii săi ideologici, Rusia și China. Are loc analiza lacunelor care limitează influența Uniunii Europene pe scena internațională, precum birocrăția excesivă, relația economică cu China, dependența energetică și divergențele dintre statele membre.

Cuvinte cheie: Uniunea Europeană, Balcanii de Vest, Politica Europeană de Vecinătate, diplomație soft, sfere de influență

Într-un context internațional dinamic, Uniunea Europeană a devenit un actor geopolitic relevant, având un rol important atât la nivel intern, cât și dincolo de granițele celor 27 de state membre. Spre deosebire de alți actori internaționali, precum Statele Unite ale Americii, China sau Rusia, care se bazează pe puterea lor militară terestră și maritimă, apelând la puterea hard, Uniunea Europeană își conturează politica externă prin diplomația soft, promovând valori democratice: respectarea drepturilor omului, respectarea identității de gen, participarea democratică și cooperarea economică (Scott, 2011, pp. 157-158).

Impactul geopolitic al Uniunii Europene a crescut în urma sfârșitului Războiului Rece, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht și în special după ce Uniunea Europeană s-a extins în Europa Centrală și de Est în 2004 și 2007 (Scott, 2011, p. 156). Decizia extinderii a fost influențată de mulți factori geopolitici, Uniunea Europeană dorind să reducă influența Rusiei asupra fostelor state comuniste, precum Polonia și România, să crească stabilitatea și securitatea statelor estice vulnerabile, dar și să aibă o sferă de influență mai extinsă (Nitoiu & Sus, 2019, pp. 3-7). De asemenea, geografia diversificată a Europei a jucat un rol crucial privind modul în care Uniunea Europeană și-a conturat politica externă și abordările strategice față de vecinătatea sa, dorind să gestioneze cât mai eficient relațiile

cu statele aflate între Uniunea Europeană și Rusia, acestea reprezentând regiuni tampon între două sfere de influență majore (Kaplan, 2012).

În 2004, Uniunea Europeană a lansat Politica Europeană de Vecinătate (PEV) cu scopul de a promova stabilitatea, prosperitatea și securitatea în statele din vecinătatea sa sudică și estică. În 2015, Comisia Europeană a revizuit această politică ca răspuns la evenimentele majore care au afectat regiunea, precum anexarea Crimeii de către Rusia, conflictele din Orientul Mijlociu și valurile de migrație. Această revizuire a avut ca scop adaptarea politicii la noile provocări regionale, păstrând obiectivul principal de a contribui la securitatea și stabilitatea statelor partenere (Schumacher, 2017).

În prezent, prin PEV sunt guvernate relații cu 16 state, existând două dimensiuni distincte: Parteneriatul Estic, lansat în 2009, din care fac parte cele trei state din Caucaz: Georgia, Armenia și Azerbaidjan, dar și Republica Moldova, Ucraina și Belarus și Vecinătatea Sudică, din care fac parte Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Liban, Libia, Maroc, Siria, Tunisia și Autoritatea Palestiniană (Scott, 2011, pp. 156-157). Uniunea Europeană a creat relații de cooperare cu aceste state, oferindu-le și numeroase fonduri nerambursabile pentru consolidarea statului de drept, dezvoltarea economiei și gestionarea migrației. Au fost alocați 15 miliarde de euro între 2014 și 2020, prin Instrumentul European

de Vecinătate (ENI), iar între 2021 și 2027 au fost alocați aproximativ 80 de miliarde de euro prin Instrumentul de Vecinătate, Cooperare pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (NDICI). Deși Uniunea Europeană a lansat aceste politici cu scopul promovării stabilității și democrației în statele vecine, are ca țel și consolidarea politicii sale externe, prin crearea unei zone tampon între statele membre și zonele tensionate, precum Rusia și Orientul Mijlociu, limitarea influenței adversarilor săi ideologici puternici, precum Rusia și China și dezvoltarea piețelor de consum, UE crescându-și numărul de parteneri economici (Scott, 2011).

Tot prin NDICI, Uniunea Europeană își exercită influența și în America Latină, în special în Mercosur și în Africa, oferind multiple fonduri prin Banca Europeană de Investiții (BEI) și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), acestea având un rol principal în finanțarea inițiativelor majore precum Global Gateway, care au ca scop dezvoltarea infrastructurii, implementarea de politici sustenabile, îmbunătățirea sistemelor sanitare, dar și creșterea economică a statelor în curs de dezvoltare (Pouwels, 2023).

Deși aceste inițiative au fost dezvoltate cu scopul de a promova stabilitatea și cooperarea în regiunile vecine, războiul dintre Rusia și Ucraina a setat ca prioritate 0 necesitatea unei schimbări semnificative în strategia geopolitică a Uniunii Europene, evidențiind noi provocări care impun o extindere a sprijinului militar și consolidarea cooperării cu partenerii strategici. A avut loc evoluția fără precedent a Politicii de securitate și apărare comună (PSAC), oferind ajutor militar Ucrainei, fiind prima dată când Uniunea Europeană a furnizat echipamente militare unei țări aflate în Război, a fost consolidat parteneriatul strategic UE-NATO și s-a extins cooperarea cu statele aflate în regiunea GUAM (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova), prin acorduri și parteneriate economice și strategice (Scott, 2011, p. 165).

Au loc și dezbateri privind o nouă extindere a Uniunii Europene, inclusiv Președintele Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, susținând necesitatea pregătirilor astfel încât Uniunea Europeană să fie alcătuită din peste de 30 de membri. În 2014, în urma anexării Crimeii, Ucraina, Georgia și Moldova au semnat acorduri istorice cu Uniunea Europeană privind consolidarea relațiilor politico-economice, inclusiv prin crearea unei zone de liber schimb (Gardner, 2014), iar în prezent există ample discuții privind aderarea celor trei state la Uniunea Europeană.

O potențială extindere a Uniunii Europene nu se rezumă doar la aderarea statelor aflate în Parteneriatul Estic, ci și la statele aflate în Balcanii de Vest: Bosnia și Herțegovina, Macedonia de Nord, Serbia, Albania, Muntenegru și Kosovo. Primele cinci au deja statutul de țări candidate, iar Kosovo și-a depus cererea de aderare la finele lui 2022 (De Munter, 2024). Aderarea acestor state este dorită, deoarece ar conduce la stabilitate politică în regiune, reducând riscul declanșării de noi conflicte, ar contribui la creșterea indicilor democratici din proximitate și ar fi reduse drastic influențele externe rusești și chinezești. În prezent, China investește numeroase fonduri în infrastructura Balcanilor de Vest prin inițiativa Belt and Road, iar Rusia are o influență politică desăvârșită, promovând partide și platforme politice, în special în Serbia (Brey, 2023). În timpul pandemiei de COVID-19, Rusia a livrat vaccinuri Sputnik în Serbia, continuând promovarea agresivă a retoricii și politicilor anti-UE și anti-NATO.

Extinderea Uniunii Europene este totuși dificil de realizat. Implicarea agresivă a Chinei și Rusiei, neîndeplinirea criteriilor de la Copenhaga: corupția din instituțiile publice, nerespectarea statului de drept, discriminarea minorităților etc. (Hogić, 2024), conflictele și tensiunile între potențialele noi membre (de exemplu între Serbia și Kosovo), dar și alte teritorii disputate și controversate, precum Republica Srpska, Abhazia, Oseția de Sud și Transnistria sunt factori relevanți privind imposibilitatea actuală a aderării acestor state membre (Dabrowski & Myachenkova, 2018). Însă, au loc negocieri și dezbateri între UE și reprezentanții acestor state, deoarece menținerea unei cooperări constructive poate conduce la un impact pozitiv bilateral și la sporirea influenței UE în proximitate.

Expansiunea UE, alături de alte ambiții geopolitice, se confruntă inclusiv cu provocări interne semnificative, cauzate în principal de complexitatea sa instituțională, și de interesele divergente ale celor 27 de state membre. Birocrația UE este frecvent criticată pentru încetinirea procesului decizional și dificultățile de implementare a politicilor (Vogler, 2023). Această birocratie dusă la extrem nu doar că îngreunează extinderea, ci limitează și capacitatea Uniunii de a acționa rapid și eficient pe scena internațională. Criza refugiaților din 2015 a evidențiat incapacitatea Uniunii de a gestiona fluxurile migratorii din Orientul Mijlociu, subliniind necesitatea unei politici externe mai coerente și concrete. Deși relația cu Orientul Mijlociu rămâne crucială pentru UE, atât din perspectiva securității, cât

și în ceea ce privește gestionarea migrației și stabilitatea regională, Uniunea nu a reușit să gestioneze optim această relație până în prezent (Borges de Castro, 2024, pp. 15-16).

De asemenea, inclusiv relația cu Federația Rusă a fost gestionată deficitar de către UE. Relația energetică a UE cu Rusia a fost un punct central al geopoliticii europene, mai ales prin intermediul gazoductelor Nord Stream 1 și Nord Stream 2, care au sporit dependența de gazul rusesc. Aceasta a fost influențată de factori geografici, politici și economici, Rusia fiind cel mai apropiat stat care putea exporta gaz în cantități mari, la prețuri relativ scăzute (Kaplan, 2012). Dependența energetică a fost un factor critic în tensiunile dintre UE și Rusia, iar birocrăția complexă și interesele divergente dintre statele membre au încetinit eforturile de diversificare a surselor energetice. Războiul din Ucraina a amplificat această problemă, forțând UE să găsească rapid alternative, dar opoziția unor state, precum Ungaria, care și-a folosit frecvent dreptul de veto (Galvin, G., Jack, V., & Gijss, C., 2024), a îngreunat acest proces.

Deși Uniunea Europeană a impus sancțiuni economice drastice asupra Rusiei, aceste măsuri au fost implementate mai degrabă din motive principiale, fiind o metodă de a realiza politica externă bazată pe valori și principii. Această abordare, însă, a fost contestată la nivel pragmatic de mulți actori politici și economici, dat fiind impactul negativ asupra economiei interne a statelor membre. Creșterea prețurilor la energie și provocările economice au dus la o polarizare tot mai mare în rândul cetățenilor europeni, iar acest lucru a condus la ascensiunea partidelor de extremă dreaptă eurosceptice, care contestă legitimitatea sancțiunilor și a abordărilor UE în gestionarea crizelor internaționale (Dettmer, 2022). În ciuda acestor sancțiuni, UE a continuat să încheie parteneriate energetice cu Norvegia, Algeria și Azerbaidjan, iar Comisia Europeană a alocat fonduri pentru extinderea Coridorului Sudic de Gaze (SGC), cu scopul de a diversifica sursele de energie și a reduce dependența de gazul rusesc.

În afară de controversele privind abordarea față de Rusia, politica externă a Uniunii Europene a fost adesea criticată și în contextul relațiilor cu China, în special în ceea ce privește abordarea sa față de comerț și drepturile omului. Deși UE a semnat în 2020 Acordul Cuprinzător privind Investițiile (CAI) cu China, care a fost văzut inițial ca un succes diplomatic major, acordul a devenit extrem de problematic. Criticii susțin că UE a neglijat preocupările legate de drepturile

omului în regiuni precum Xinjiang, Taiwan și Hong Kong, prioritizând în schimb interesele economice (McElwee, 2023). Suspendarea ratificării acordului la doar cinci luni de la intrarea sa în vigoare demonstrează încă un motiv pentru care strategia geopolitică a Uniunii Europene nu este deloc coerentă. În plus, abordarea UE față de China se dovedește a fi contradictorie, deoarece deși Uniunea critică în mod constant Beijingul, în continuare statele membre UE sunt dependente de piața chineză, în special în sectorul tehnologic și cel de producție, China fiind principalul partener economic al Uniunii Europene, motiv pentru care influența geopolitică UE nu poate să-și atingă potențialul maxim (Dempsey, 2023).

Aceste controverse, eșuarea Strategiei Globale a Uniunii Europene din 2016, abordarea pasivă privind conflictele din Orientul Mijlociu (inclusiv cel actual dintre Israel și Palestina), Brexit-ul, dar și contextul privind situația economică actuală și ascensiunea euroscepticismului au condus la neîndeplinirea unui număr considerabil de ambiții geopolitice majore ale Uniunii, motiv pentru care UE a decis să aibă o poziționare geopolitică mai realistă, cu un impact semnificativ mai redus decât cel propus (Nitoiu & Sus, 2019), concentrându-se în principal pe dezvoltarea relației cu SUA și NATO, consolidarea securității și economiei statelor membre. Totodată, UE continuă promovarea valorilor democratice și oferă sprijin financiar statelor vulnerabile cu care are încheiate parteneriate strategice și care reprezintă potențiale viitoare state membre ale Uniunii.

Cu toate acestea, deși impactul geopolitic al Uniunii este mai bine ancorat în realitate, în continuare Uniunea Europeană rămâne un actor geopolitic cu o relevanță mult mai scăzută decât cea a Statelor Unite ale Americii și probabil va rămâne în acest mod pentru o perioadă îndelungată, din cauza limitărilor sale geografice (Kaplan, 2012), politice, economice și sociale.

BIBLIOGRAFIE

1. Borges de Castro, R. (Ed.). (2024). *Europe in the world in 2024: From voting to geopolitics*. European Policy Centre. <https://www.epc.eu> (Lucrarea originală publicată în Februarie, 2024).
2. Brey, T. (2023, Decembrie). *Russia's influence overshadows Serbia's election*. DW. <https://www.dw.com/en/russias-influence-overshadows-serbias-election/a-67744235>
3. Dabrowski, M., & Myachenkova, Y. (2018). *The Western Balkans on the road to the European Union* (Policy Contribution No. 04). Bruegel. <https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-133335-ea.pdf>

4. De Munter, A. (2024, Aprilie). *Balcanii de Vest*. Parlamentul European. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/168/balcanii-de-vest>
5. Dempsey, J. (2023, Aprilie). *Europe's dangerous dependence on China*. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2023/04/europes-dangerous-dependence-on-china?lang=en>
6. Dettmer, J. (2022, Mai). *Ban on Russian gas risks reviving populism in Europe*. Politico. <https://www.politico.eu/article/ban-on-russian-gas-risks-reviving-populism-in-europe/>
7. Galvin, G., Jack, V., & Gijjs, C. (2024, Mai). Hungary vetoes EU proposal to sanction Russian gas. Politico. <https://www.politico.eu/article/hungary-veto-eu-russia-gas-sanctions/>
8. Gardner, A. (2014). *Ukraine, Georgia and Moldova sign EU deals*. Politico. <https://www.politico.eu/article/ukraine-georgia-and-moldova-sign-eu-deals/>
9. Hogić, N. (2024). Pre-enlargement reform failures in the Western Balkans: Social and economic preconditions of the rule of law. *Hague Journal on the Rule of Law*, 16 (693–714). <https://doi.org/10.1007/s40803-024-00235-2>
10. Kaplan, R. D. (2012). *The revenge of geography: What the map tells us about coming conflicts and the battle against fate*. Random House.
11. McElwee, L. (2023, Martie). *The rise and demise of the EU-China investment agreement: Takeaways for the future German debate on China*. CSIS. <https://www.csis.org/analysis/rise-and-demise-eu-china-investment-agreement-takeaways-future-german-debate-china>
12. Nitoiu, C., & Sus, M. (2019). Introduction: The rise of geopolitics in the EU's approach in its eastern neighbourhood. *Geopolitics*, 24 (1), 1-19. <https://doi.org/10.1080/14650045.2019.1544396>
13. Pouwels, A. (2023). *EU Financial Assistance to Africa and Latin America 2021-2027*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749815/IPOL_BRI\(2023\)749815_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/749815/IPOL_BRI(2023)749815_EN.pdf)
14. Schumacher, T. (2017, Iulie). *The 2015 review process of the EU's European Neighbourhood Policy*. IEMed. <https://www.iemed.org/publication/the-2015-review-process-of-the-eus-european-neighbourhood-policy/>
15. Scott, J. W. (2011). Reflections on EU geopolitics: Consolidation, neighbourhood and civil society in the reordering of European space. *Geopolitics*, 16 (1), 146-175. <https://doi.org/10.1080/14650045.2010.493781>
16. Vogler, J. (2023, Septembrie). Why do so many people hate EU bureaucracy? LSE EUROPP Blog. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2023/09/04/why-do-so-many-people-hate-eu-bureaucracy/>